

Gyásznap és ünnep – felvonulás nélkül

Október 6.-a van. Akkor is, ha vártam, akkor is, ha néme-lyeknek eszébe sem jut. Sok minden miatt történik ugyanis, hogy nem annyira fontos a mai dátum. A baj akkor kezdődik, ha ez előfor-
dul ez az elmúlt napokkal, sőt érdektelenség fedi be a jövő ígéretében szereplő időszakot is.

Gyásznap ez az országnak, de miként viszonyulok én ehhez? Sokszor eszembe jut: Milyen jó lenne, ha nem volna ennyire gyászos az életem, hiszen amióta tudom az eszem – papként ott állok egy lehetséges vigasztalóként a ravatalok mellett. Gyászomon csak az enyhít, hogy a gyakori fekete öltözet számomra már nem mindig hordozza ugyanezt a töltetet, a temetés hangulatát. Hál’ Istennek!

A kérdés azonban még mindig marad: Gyásznap-e számomra is Október 6.-a, vagy ünnep. Ünnepelni megyek-e, amikor fejet haj-
tok 1849. Október 6.-a nagyjai előtt, vagy gyászolni. Tud-e sírva ünnepelni a szívem, felhőtlenül, mint amikor nem kellene, de mégis elsírom magam? Nem vagyok képes arra, hogy felhőt oszlassak, csu-
pán annyit tehetek, hogy lelkemet biztatom, de nem azzal a régi meg-
szokottsággal, hogy a felhők mögött ott van a nap, hanem azzal a meggyőződéssel, hogy éjszaka után nappal jön. Ha borús is az ég-
bolt, de tudom, hogy nappal van. Halvány világosság, de dereng a látni vágyó szem számára a lehetőség az élet északosnak tűnő olda-
lán.

Lelkem ünnepre kész.

Előzmények

Milyen jó lenne, ha jókedvűen szólhatnék, teljesen felhő- és gyászmentesen a Batthyány⁽¹⁾ Kormányról, az áprilisi törvényekről, melyeket az utolsó magyar rendi országgyűlés 31 cikkelyben megha-
tározott. Bár láthatnám tisztán és világosan a jövőre biztosított ma-

Batthyány kormány

gyar országrészek polgári demokratikus fejlődését! Ezt nem mindenben tapasztalom, de sajnos nemcsak azért, mert erre a napra elsötétíti látásomat a borús nappal és megannyi gyászlobogó, hanem azért, mert rengeteg remény és bizakodás hullott sírba az 1848-49-es szabadságharc megsemmisítésével. Nem elég nekem az unitárius vigasz sem, hogy az eszme továbbra is sérthetetlen maradjon,

el nem veszett. Olyan ez, mint a vallásszabadság kihirdetése 1568-ban Tordán, aztán nem sokan törődnek vele. Ez pedig nemcsak egy egyház fájdalma, nemcsak egy országé, nemcsak egy nemzeté, hanem minden emberé, aki valaha vágyott a tiszta, felhőtlen, megmáshíthatatlan szabadság után. Ezért nem tudok én sem gyászos hangulat nélkül ünnepelni! Nem az elesettek miatt fáj a szívem, hiszen ők bátrak voltak és szabadságigényűek. A tehetetlenség szomorít el jobban, hogy nem tudom elmondani lassan már környezetemnek sem, hogy meglankadt bennünk az ünneplés. Gyászossá szomorodott életünk mindennapjaiba burkolózva keressük a mentséget. Nem sikerülhet a kibújás, mert ez alól még Isten sem adhat kivételezést. Ő ugyanis a hibáinkat, tévedéseinket nézi el, de balgaságunkért, tudatlanságunkért, ünneptelenségünkért semmi mást nem tesz, csak szomorkodik.

Lelki szemeim elé tárul a:

Történet,

amikor 1890. október 6.-ától a pesti közönség a vigadó első emeleti termében felállított Edison-féle fonográf hengerről hallhatta Kossuth Lajos megemlékező szónoklatát az aradi hősokról:

Kossuth Lajos

„A világ bírása, a történelem fog e kérdésre felelni. Legyenek a szentemlékű vértanúk megáldottak poraikban, szellemeikben a hon szabadság Istenének legjobb áldásaival az örökké valóságban keresztül; engem, ki nem borulhatok le a magyar Golgota porába, engem Octóber 6-ka térdeimre borulva fog hontalanságom remete lakában látni a mint az engem kitagadott Haza felé nyújtva agg karjaimat a hála hő érzelmével áldom a vértanúk szent emlékét hűségükért a Haza iránt, 's a magasztos példáért, melyet az utódoknak adtanak; 's buzgó imával kérem a magyarok Istenét hogy tegye diadalmassá a velőkgig ható szót, mely Hungária ajkairól a magyar nemzethez zeng. Úgy legyen. Ámen!”¹(2)

Hát ez az, amiért nem kell szégyenkezni, amiért nem kell égni soha az arcom: Őseim miatt, de főként, ahogyan kiálltak szabad-törekvéseik mellett. Ők nem figyeltek soha, hogy „merről fúj a szél”, nem féltették holnapi melegük-kenyerük. A mindenki öröme és tiszta boldogsága fontosabb volt a bajok kísértő fellegeinél.

*„A föld alól, a magyar föld alól
A vértanúk szent lelke földalol:
E nagy napon, hol emlék s béke leng,
A bús bitókra hittet nézzetek!”*

(Juhász Gyula: Vértanúink)

Énekeljük csak együtt, ha van még nótánk. Ide nem kell jókedv, annak jönnie kell magától, ha arról van szó, hogy:

*„Kossuth Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.*

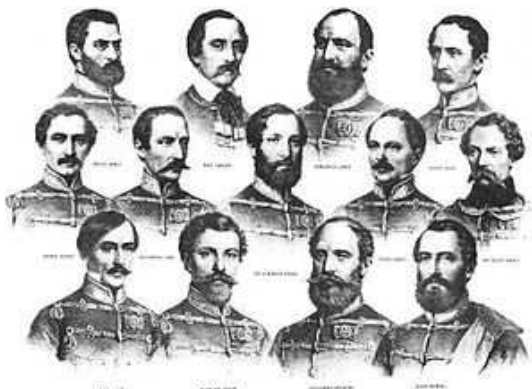
¹ Kossuth Lajos, Torino, 1890. szeptember 20

*Éljen a magyar szabadság,
Éljen a haza!”*

A vértanúk

azok a honvédtisztek voltak, akiket a szabadságharcban betöltött szerepük miatt kivégeztek 1849. október 6.-án, Aradon.

A legtöbben eltátottuk a szánkat, amikor először hallottuk, hogy végül is 16 vértanú van az általunk ismert tizenhárommal ellentétben. Aztán ezt sem értjük, mint sok minden mást, hogy miért is kell nekünk *tizenháromról* be-

Az aradi vértanúk

(Barabás Miklós litográfia)

szélnünk, amikor tizenhaton voltak. De nem is csupán ennyi vértanú volt, hanem sokkal több, csak azoknak nevét nem tartotta számon ilyen pontosan nemzeti emlékezetünk.

Meg kell mégis különböztetnem őket, hiszen a szabadságharc idején valamennyien aktív, vagy a császári kötelékből kilépett tisztek voltak, akik a szabadságharc végén a honvéd hadseregben **egy** altábornagyi, **tizenegy** vezérőrnagyi és **egy** ezredesi rangot viselt. Lázár Vilmos ezredest azért kezelték tábornokként, mert a szabadságharc végén a tábornokokhoz hasonlóan önálló sereget vezetett irányított.

Mondom magamnak, hogy egy annyit nyugodtan megtehetek minden esztendőben - legalább egyszer, hogy felsorolom a vértanúk neveit. Már ezzel is adózva emléküek előtt: Knezić Károly, Nagysándor József, Damjanich János, Aulich Lajos, Lahner György, Poeltenberg Ernő, Leiningen-Westerburg Károly, Török Ignác, Vécsey Ká-

roly, Kiss Ernő, Schweidel József, Dessewffy Arisztid, Lázár Vilmos.

Knézić Károly tábornok

Veliki Grđevacon, a varasd-szentgyörgyi határőrezred területén, horvát katona családban született, negyvenegy éves volt, katolikus vallású, nős, két gyermek apja, legutóbb százados a 34. Porosz herceg sorgyalogezredben.

Nagysándor József tábornok

Nagyváradon, Bihar megyében, Magyarországon, magyar nemesi családban született, negyvenöt éves volt, katolikus vallású, nőtlen, kapitány és századparancsnok az 5. huszárezredben, 1847 óta nyugállományban. Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése.

Sírhelye: Arad, vértanúk emlékoszlopa.
Kilenc évig emléktáblájánál ünnepeltem nagyváradi papságom idején.

Damjanich János tábornok

Stazán, a 2. báni határőrezred területén, szerb katonacsaládban született, negyvenöt éves volt, görög nem egyesült vallású, nős, gyermektelen, legutóbb százados és egy gránátoszázad parancsnoka a 61. Rukawina sorgyalogezredben.

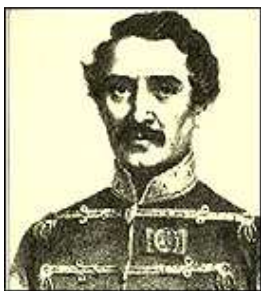
Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése. Sírhelye: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Alulich Lajos tábornok, hadügyminiszter

Pozsonyban, Magyarországon, német polgári családban született, ötvenhét éves volt, katolikus vallású, nőtlen, 1812-ben hadapródként lépett be a Sándor császár gyalogezredbe, legutóbb alezredes ugyanebben az ezredben. Ítélet: kötél általi halál, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése. Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Láhner György tábornok

Besztercebányán, Zólyom megyében, Magyarországon, német polgári családban született, ötvenhárom éves volt, katolikus vallású, nős, egy gyermek apja, legutóbb őrnagy és a III. zászlóalj parancsnoka a cs. kir. gróf Gyulay Ferenc gyalogezredben.

Láhner György vádlott az egész felkelő háború ideje alatt fegyverkezési és felszerelési felügyelőként a fegyvergyárak munkáját és a fegyverek átvételét és kiadását vezette tábornoki rangban.

Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése. Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Poelt von Poeltenberg Ernő

Bécsben, Ausztriában, osztrák nagybirtokos nemesi családban született, harmincöt éves volt, katolikus vallású, nős, három gyermek apja, legutóbb kapitány és századparancsnok a 4. Sándor orosz nagyherceg huszárezredben.

Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése. Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok

Ilbenstadtban, Hessen nagyhercegségben, elszegényedett főnemesi családba született, harminc éves volt, luteránus vallású, nős, legutóbb százados a 31. gróf Leiningen sorgyalozezredben.

Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tiszti rang és nyugdíj elvesztése.

Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Török Ignác

Gödöllőn, Pest megyében, Magyarországon született, ötvennégy éves, katolikus vallású, nőtlen, alezredes a cs. kir. utászkarban, és legutóbb Komárom várának helyi erődítési igazgatója.

Komárom várának egy cs. kir. osztrák csapatosztály által való ostroma alatt egy ideig az ottani várparancsnok tisztét töltötte be, és később az esztergomi és szegedi sáncépítkezéseken tevékenykedett, és a forradalmi kormánytól a tábornokká való előléptetést elfogadta.

Gróf Vécsey Károly tábornok

Pesten, magyar főnemesi családban született, nős, gyermektelen.

Kivégzés: kötél általi halál.

Büntetését - saját apja közbenjárásának köszönhetően - súlyosbították, mégpedig azzal, hogy őt akasztották fel utolsónak, vagyis végig kellett néznie társai kivégzését. Sorra búcsúztak el egymástól, Vécseynek már nem volt kitől búcsút vennie, ő Damjanich holttestéhez lépett, és bár nem szívlelték egymást, most megcsókolta Damjanich kezét. Sírhelye: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Kiss Ernő tábornok

Születési hely: Temesvár. Nagybirto-
kos magyar-örmény családban született, öz-
vegy, gyermekei nem voltak. Kivégzés: go-
lyó általi halál. Sírhelye: Alsóelemér (Szer-
bia), családi sírbolt.

Schweidel József tábornok

Zomborban, Bács megyében, Magyarországon, német polgári családban született, ötvenhárom éves volt, katolikus vallású, öt gyermek apja, legutóbb őrnagy a 4. Sándor orosz nagyherceg huszárezredben.

Bár a schwechati csata után, melyben részt vett, saját kérésére szabadságon volt, és ez idő óta a lázadó hadseregben ténylegesen szolgálatot nem teljesített, de a tábornoki előléptetést elfogadta, ez év május hónapjában Pest városparancsnokának tisztét átvette, és a cs. kir. csapatok közeledtekor a forradalmi kormányt követte; Őrnagyi rangjának és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett golyó általi halállal büntették. Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

Dessewffy Arisztid tábornok

Csákányban, Abaújvár megyében, Magyarországon, magyar nemesi családból született, negyvenhét éves volt, evangélikus vallású, nős, korábban kapitány és századparancsnok a gróf Radetzky huszárezredben, 1839 óta nyugállományban.

Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése, osztrák tisztirang és nyugdíj elvesztése. Kivégzés: golyó általi halálra módosítva az ítélet. Sírhely:

Margonya (Szlovákia), családi sírbolt.

Lázár Vilmos honvéd ezredes⁽³⁾

Nagybecskerekén, a Bánságban, magyar-örmény családban született, harmincnégy éves volt, katolikus vallású, nő, három gyermek apja, hadnagyi rangjáról a 34. gyalogezredben 1843-ban tiszti jellegének megtartása nélkül leköszönt.

Alezredesként és hadosztályparancsnokként harcolt.

Ítélet: kötél általi halál, minden ingó és ingatlan vagyon elvesztése. Kivégzés: golyó általi halálra módosítva az ítélet. Sírhely: Arad, vértanúk emlékoszlopa.

További aradi vértanúk

1849. augusztusa, és 1850. februárja között Aradon még további három honvédtisztest végeztek ki: 1849. augusztus 22.-én **Ormai Norbert honvéd ezredest**, a honvéd vadászrezdek parancsnokát. Őt szokás az első aradi vértanúnak is nevezni. 1849. október 25-én **Kazinczy Lajos honvéd ezredest**, Kazinczy Ferenc fiát – őt szokás a tizenötödik aradi vértanúnak nevezni – és 1850. február 19-én **Ludwig Hauk alezredest**, Bem tábornok hadsegédét. **Lenkey János** honvéd vezérőrnagy szintén az aradi várbörtönben halt meg, őt azért nem végezték ki, mert a börtönben megtébolyodott.

Batthyány Lajos miniszterelnök

Születési hely: Pozsony. Birtokos nemesi családban született, nő, három gyermek apja.

16 évesen fejezte be intézeti tanulmányait. Ezután a zágrábi jogi akadémián

tanult. 1826-ban katonatisztnak állt, és kadétként négy évre Olaszországba ment, ahol a Miklós-huszároknál hamarosan hadnagyi rangot ért el. Eközben (? — itt a források ellentmondóak, valószínűleg 1827-ben) diplomázott. Katonaként meglehetősen könnyelmű életet élt, és örökségére várva nagy adósságot halmozott fel. Anyjával hosszas perpatvarba bonyolódott örökségéért, amit végül 24 évesen, nagykorúvá válva sikerült megszereznie. Ekkor elhagyta a katonaságot, és hazaköltözött Vas megyébe. Birtokait korszerűsítette, elkezdett ismerkedni Magyarországgal és a magyar nyelvvel.

1830-ban a főrendi ház tagja lett, és e minőségében jelen volt a koronázási országgyűlésen, de eleinte semmilyen politikai szerepet nem játszott. 1834 decemberében, Pozsonyban feleségül vette Zichy és Vászonkeői Zichy Antónia grófnőt (1816–1888), Zichy Károly gróf és Batthyány Antónia grófnő leányát. Három gyermekük született: Amália (1837–1922) Ilona (1842–1929) és Elemér (1847–1932). A kortársak szerint felesége ösztönözte az aktívabb, reformpárti szerepvállalásra. Hasonló nézeteket vallott sógornője, Zichy Karolina grófné, Károlyi György felesége is; e két család szalonjai Pesten, Pozsonyban és Ikervárott a társasági és közéleti valóságos központjaivá váltak.

Ítélet: kötél általi halál. Batthyány a kivégzési módot megaláznak tartotta, felesége becsempészett egy tört, az öngyilkossági kísérlete azonban nem sikerült. Kivégzés: felakasztását a nyaki sebek miatt nem tudták végrehajtani, golyó általi halált halt. Sírhely: Budapest, Kerepesi-temető.

Gáspár András tábornok

Születési hely: Kecskemét. Nős, két gyermek apja.

Gáspár András vádlott Kecskeméten, Magyarországon született, negyvenöt éves volt, református vallású, nős,

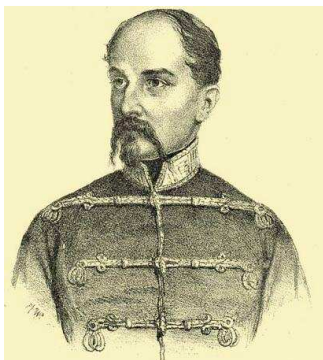

két gyermek apja, legutóbb kapitány és századparancsnok a 9. Miklós császár huszárezredben, bár szintén harcolt a cs. kir. hadsereg ellen, és elfogadta a lázadó hadseregben a tábournokká való előléptetést, de attól a pillanattól fogva, hogy az említett ez év április 14-i debreceni országgyűlési határozatok tudomására jutottak, visszavonult a lázadó hadseregből, és semmi további szolgálatot nem teljesített

Ítélet: 10 év várfogság, kapitányi rangjának és a IV. osztályú orosz Valgyimir-rend elvesztése. Az egyetlen tábournok, aki nem kapott halálos ítéletet. Kegyelmének oka, hogy Ferenc József hajdani lovaglómestere volt. Fegyveres lázadásban való részvétel miatt a Mária Terézia féle bűnvádi perrendtartás 62. cikkelye és vele kapcsolatban az 1790. évi büntetések, az 1848. október 3-i és október 20-i és november 6.-i legfelsőbb nyilatkozat és az 1848. november 12.-i kiáltvány értelmében kapitányi rangjának és IV. osztályú orosz Valgyimir-rendjének elvesztése mellett tíz évi várfogsággal büntették.

Lenkey János tábournok

Gömörön, köznemesi családból származott. A honvédtiszt 1807. szeptember 7-én született Egerben és 1850. február 9-én hunyt el az aradi vár börtönében. Betegsége miatt⁽⁴⁾ különítették el a hadbírószágon peranyagát.

A várparancsnok a szokásos „vérmezőn” ásatta ki a sírgödört, s rábólintott Lenkey Károly⁽⁵⁾ kérésére, hogy elkísérhesse utolsó útjára öccsét. A holttestet egy fekete korommal bemázolt koporsóhoz hasonló ládába tették, a börtönlelkész minorita atya beszentelte a koporsót, amit feltettek „a pecér ganajhordó kocsijára”. A porkoláb emberséges volt és szándékosan nem szólt a tizedesnek

és a kísérő katonáknak, hogy hova vigyék a koporsót. S ahogy kihajtottak, a kocsis kérdésre az útirányt illetően Lenkey Károly azt válaszolta: irány a városi katonai temető. A Maros folyón átkeltek egy kompon a túlpartra: ott találkoztak „véletlenül” Kil esztergályossal, Lenkey Károly gyermekkori ismerősével. Ő gyorsan szétvitte a gyász hírt: soha el nem feledhető tiszteletet érdemelnek Arad város polgárai, hogy egymást értesítették és gyorsan összegyűltek a templomkertbe. A sírt is kiásták és egy helyi plebános a róm. katolikus egyház szertartása szerint gyorsan eltemette a halottat, akinek koporsóját a polgárok beszentelték „a részvét nemes könnyűivel”. Térdre borultak még a katonák is, akik lengyelek voltak és „elmondták a végbúcsú imát” - emlékezett vissza a temetésre Lenkey Károly.

Utolsó napok

Bármilyen szomorú is a valóság, de az utolsó napok említése előtt szólnom kell a **fegyverletétel**ről. A magyar sereg a Világos közelében levő szőlősi mezőn, 1849. augusztus 13-án tette le a fegyvert az orosz csapatoknak. Ez nagy sértés volt a császári oldal számára. Ha nekik adták volna meg magukat a magyarok, annak üzenete az lett volna, hogy az ellenük folytatott szabadságharc elbukott. Így azonban az volt az üzenete a fegyverletételnek, hogy a két nagyhatalom fegyveres erőivel szemben nem lehet tovább harcot folytatni. Ez volt az egyik fő oka annak, hogy az osztrákok a tábornokokat megillető lőpor és golyó általi halál helyett kötél általi halált írtak elő, miután az oroszok – noha ígéretet tettek az ellenkezőjére – foglyaikat némi habozás után átadták számukra.

A tábornokok úgy hitték, hogy az oroszok megvédelmezhetik őket a vérszomjas Haynautól, de csalódnuk kellett. Augusztus 22.-én az oroszok elvették fegyvereiket, majd másnap átadták őket az osztrákoknak. Augusztus 25.-én érkeztek Aradra, s még aznap megkezdődtek a kihallgatások. Mindegyikük két kihallgatáson vett részt, s ezt követően lehetőségük nyílt írásban utólagos beadványt intézni a hadbírósnak.

Augusztus 27-én az igazságügy miniszter, Schmerling a minisztertanács elé terjesztette az ítéletekkel kapcsolatos elképzeléseket. Bár mérsékeltebb volt, mint Haynau, emberségről még sincs szó: „A legnehezebb kérdés, hogy a törvények teljes szigorával, halálbüntetéssel kell-e sújtani minden vizsgálat alá kerülőt, vagy pedig halálbüntetés helyett másfajta büntetést kelljen-e elszenvedniük a kevésbé vétkeseknek. Erre vonatkozólag általánosságban ki lehetne mondani, hogy a legvétkesebbnek a törvények szerint kell lakolniuk, a kevésbé vétkesek esetében pedig báró Haynau tábornosra kell bízni, hogy másfajta büntetést szabjon ki rájuk.”

A minisztertanács elfogadta Schmerling javaslatát, csak Bach belügyminiszter toldotta meg azzal, hogy Haynaut megfelelő hatalommal kell felruházni ahhoz, hogy a büntetéseket gyorsan végre tudja hajtani. Bár Ferenc József augusztus 29-i legfelsőbb kézírata Haynaut arra kötelezte, hogy „/.../ a halálbüntetést csak a legbűnösebb és legveszedelmesebb egyéneken hajtsák végre /.../”, de a halálbüntetési ténnyől csak utólagosan kellett jelentést tennie az uralkodónak.

Az aradi foglyok még reménykedtek abban, hogy október 4.-én, az uralkodó névnapján amnesztiát kapnak. De minden remény szertefoszlott, mert helyette Haynau végzése érkezett meg. Másnap reggel hét órakor Ernst hadbíró felsorakoztatta a tábornokokat, s kihirdette az ítéleteket. Ezután megbilincseltek a tábornokokat, majd visszavezették őket a cellájukba, megtagadva tőlük azt a kérést, hogy együtt tölthessék az utolsó napot. Október 6.-án hajnali kettő és három óra között a papok felkeresték a halálraítélteket. Aulich Lajos Horatius verseit olvasgatta, Török Ignác Vauban várépítésről szóló könyvét bújta, Láhner György fuvoláján játszott, Dessewffy Arisztid még aludt.

Ítélet

A szabadságharc leverését követően az ítéletek jogszerűségének igazolásakor nagyon körültekintően igyekeztek eljárni az osztrák

hatóságok. Az aradi vértanúkra vonatkozó ítélet és eljárási utasítás is ezt támasztja alá.

Mindezek a vádlott urak a velük szemben folytatott hadbíró-sági vizsgálat során a megállapított tényállást elismerték, hogy ellen-tétben a cs. kir. hadseregbe való belépésükkor tett esküjükkel, illetve Lázár vádlott esetében a szolgálatból való kilépéskor kiállított köte-lezvényvel, hogy törvényes császáranak és királynak csapatai ellen harcolni nem fog, a magyar forradalmi hadsereg soraiban szolgáltak. Tettükért elítélik az osztrák hadseregben viselt tiszti rangjuk, illetve nyugdíjuk elvesztésére, valamint halállal büntetendők minden ingó és ingatlan vagyonuk elvesztése mellett.

Valamennyi tábornokot kötél általi halálra ítélték, annak elle-nére, hogy például Dessewffynek szabad elvonulást ígértek a fegy-verletétele előtt. Haynau a hadbíró-ság felterjesztése alapján négy halálra ítélt büntetését különleges kegyelemből a katonához méltó golyó- és lőpor általira változtatta. Kiss Ernő altábornagy azért része-sült e kegyelemből, mert a szabadságharc alatt ténylegesen soha nem harcolt császári haderő ellen, Dessewffy Arisztid és Lázár Vilmos azért mert a császári csapatok előtt tette le a fegyvert, végül Schwei-del József azért, mert csak a Scwechati csatában harcolt a császári haderő ellen, a továbbiakban adminisztratív beosztásokban szolgált, továbbá mert Pest városparancsnokaként alkalma volt jó szolgálatot tennie a hadifogoly osztrák tiszteknek.

A 13-ak ítéletét október 6-án – szándékosan a bécsi forrada-lom és Theodor Baillet von Latour császári hadügyminiszter meg-gyilkolásának első évfordulóján – hajtották végre, ami ezért a forra-dalom és szabadságharc vérbefojtásának gyászünnepe.

Kivégzés

Az ítéletek kimondása, a kivégzések mikéntje és sorrendje részletes meggondolások alapján történt. A legtöbb bosszúságot Damjanich okozta a császáriaknak, ezért őt illette volna az utolsó

hely, de Haynau személyes bosszúja ezt is felülírta és így Gróf Vécsey került az utolsó helyre.

Lőpor és golyó általi halállal halt (reggel fél hatkor):

1. Lázár Vilmos, főtiszt (ezredes),
2. Gróf Dessewffy Arisztid, tábornok,
3. Kiss Ernő, tábornok,
4. Schweidel József, tábornok,

12 katona állt fel velük szemben töltött fegyverrel, parancsnokuk kardjával intett és a lövések eldőrdültek. Kiss Ernő kivételével mindhárman élettelenül buktak a földre. Kiss Ernőt csak a vállán érte a lövés, ezért három katona közvetlenül elé állt, és mindhárman újra tüzeltek.

A vértanúk levétele a bitófáról

Kötél általi halállal halt (reggel hat óra után):

5. Lovag Poeltenberg Ernő, tábornok,
6. Török Ignác, tábornok,
7. Lahner György, tábornok,
8. Knezić Károly, tábornok,
9. Nagysándor József, tábornok,
10. Gróf Leiningen-Westerburg Károly, tábornok,
11. Aulich Lajos, tábornok,
12. Damjanich János, tábornok,
13. Gróf Vécsey Károly, tábornok

A Gáspár András kivételével valamennyi fentnevezett vádlottra kimondott halálbüntetés 1849. október 6-án reggel hat órakor végrehajtva.

Emlékezet

Az aradi vértanúk kultusza már a kivégzés napján elkezdődött, hiszen – a szemtanúk elbeszélése alapján – már egy-két órával a kivégzéseket követően tömegekben zarándokoltak a kivégzés helyére a gyászolók. Mindenki sírt, imádkozott, és ezen a napon minden boltot, nyilvános helységet bezártak. A vértanúk emlékének megörökítésére, köztéri szobor, vagy emlékmű felállítására csak a kiegyezés után lehetett gondolni. Barabás Béla jogász, volt országgyűlési képviselő 1929-ben megjelent emlékirataiból ismert, hogy édesapja volt az első, aki egy kiszáradt eperfát és egy keresztet vitetett ki a kivég-

zés helyszínére. Az eperfa ágaira ragasztott cédulákra írták fel a tizenhárom vértanú nevét. 1871-ben a vértanúk emlékének ápolását felvállaló Aradi Honvédegyelet egy emlékkővel helyettesítette a kiszáradt eperfát. A vesztőhelyen ma látható obeliszket 1881-ben állították fel.

Már a kivégzés napján kezdetét vette az áldozatok tárgyi hagyatékának gyűjtése is. Az egyre szélesebbre dagadó országos kegyelet hatására emlékeztető kiadványok születtek. Sokszorosított formában számtalan kő- és olajnyomat került a piacokra. A nyomtatott emléklapok hatására a népművészetben is megjelentek a vértanúhalált halt tábormokok ábrázolásai.

A nemzet az aradi hősök emlékezetét számos formában őrzi. Aradon már 1890-ben emlékművet avattak tiszteletükre. Budapesten a XXI. kerületben van *Aradi vértanúk útja*, az V. kerületben *Október 6. utca*, és több nagyvárosban valamennyi vértanúról utcát neveztek el. Emlékművük áll Pusztavacson; Szegeden és Kecskeméten az Aradi vértanúk tere; Pécsen az Aradi vértanúk útja őrzi emlékük

ket;Kiskőrösön Petőfi Sándor szülőháza közelében található emlékművük: egy fal, rajta a vértanúk domborművével.

Hagyomány

- Alulich Lajos Halála előtt Horatiust olvasott.
- Damjanich Jánost lábtörése miatt parasztszekéren vitték a veszthelyre, aki a kocsin végig szivarozott
- Damjanich János utolsó szavai: *„Azt gondoltam én leszek az utolsó, mert a csatában mindig az első voltam. Szegény Emília! Éljen a haza!”*
- Dessewffy Arisztid halála estéjén aludt. *„Tiszta lelkiismeretem van, s az hagyott aludni”* - mondta a papnak.
- tábornok
- Gróf Leiningen-őreit megvesztegette, kivégzésekor honvéd
- Westerburg Károly tábornoki egyenruhát viselt.
- Gróf Vécsey Károly mivel utolsóinak végezték ki, halott vetélytársának, Damjanichnak csókolta kezét búcsúzásképpen.
- Kiss Ernő „vállon találta a golyó, ezért térdre bukott, aztán egy katona odarohant és egészen a fülébe dugva a puskát lőtte le”. "
- Knézić Károly tábornok halála előtt estéjén családjának írt levelet.
- Láhner György utolsó estéjén Donizetti egyik operahősnének búcsúáriáját játszotta fuvoláján.
- tábornok
- Lázár Vilmos kivégzése előtt levelet írt feleségének.
- Nagysándor József utolsó szavai: *„Éljen a haza!”*
- Poeltenberg Ernő utolsó szavai: *„Szép kis deputáció megy az Úristenhez, hogy a magyarok ügyét képviselje!”*
- Schweidel József kivégzésekor kezében azt a fészületet tartotta, amelyet a csatákban is magával vitt.

Forrás <http://www.unnep.eu>; <http://www.sulinet.hu>

Jegyzetek:

- 1). A Batthyány-kormány tagjai. Névsor felülről lefelé és balról jobbra: Batthyány Lajos miniszterelnök, Szemere Bertalan belügyminiszter, Esterházy Pál, a király személye körüli miniszter, Klauzál Gábor ipar- és földművelésügyi miniszter, Kossuth Lajos pénzügyminiszter, Mészáros Lázár hadügyminiszter, Széchenyi István közmunka és közlekedésügyi miniszter, Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter, Deák Ferenc igazságügyi miniszter.
- 2). Kossuth Lajos, Torino, 1890. szeptember 20
- 3). Mivel a szabadságharc végén önálló seregetestet irányított, tábornokként kezelték.
- 4). Zavarodott elmeállapota miatt.
- 5). Testvére.

Bezáró gondolatok

Azt kérdik tőlem, hogy: „*Hová indul egy fekete és egy nemzeti színtű lobogóval?*” „*Ünnepelni*” – válaszolom. „*Hát milyen ünnep van ma, hogy így akar felvonulni?*” „Október 6.-a”, s látom, hogy nincs helyén a dátum, de még csak ez lenne a kisebb baj. Akkor sem érezné magát kérdezőm közelebb a megoldáshoz, ha kitűzve látná ünnepi öltözetemen a kokárdát. Egyáltalán nem nyugtalanítja, hogy lerí róla a tudatlanság, a közömbösség, a mindig borús fásultság.

Milyen jó, hogy nincs kitűzve a szívem, mert alig fér meg bennem két zászló és annyi érzés között. Azért megérdemelnek őseim, a 48-asok egy szerény ünneplést, hiszen nem ők törik össze szüntelen a szívem-lelkem, hanem, akik nem tudják, hogy milyen zászlóval kell és hová kivonulniuk: emelvényhez, utcai árusokhoz, vagy a temetőbe! Hát...Istenem!

Köszönöm 2009-ben is gyásszal átítatott ünnepem!

Nyugodjanak békében eleim! Megérdemlik mindkettőt: a *könnyet és az ünnepet!*
Debrecen, 2009. október 6.-án.

Atyafiságos tisztelettel:

Pap Gy. László